

לאה גולדברג

המודרני. עבודת-ההווה הספרותית היא על כן עבודה אנאליטית שאין מנוס ממנה. כל נסיון מיסטי או רומאנטי לשוב אל ההומו אוניברסאלה" (האדם השלם), כי לשובה מתוך תקווה שלא בעיתה להשיג את אחדות האדם שנופצה. לא יצלה. דיוקנו השלם של האדם המודרני יתגלה רק לאחר שתמוצה מלאכתם של הסופרים המודרנים. דברים אלה של לאה גולדברג נכתבו ברקע הימים ההם. כאשר הנאציזם החל לגלות כוונותיו לי המשוררת מפני החיית המיתוסים האיראדאציונאליים והרוח הרומאני טית המוויפת. הוא שהניעה לי הייב, לפי צורך השעה והתקופה. את ההומו דיפרנציאלה" (האדם המפורד), שהוא ניגודו וסותרו של ההומו אוניברסאלה" הרצוי. אנשירוח בגרמניה באותם הימים, כינוג, שפנגלר והיידגר, ברחו ממערכת החולין המודרני ונאחזו במיתוסים של האישיות הגדולה. הם, לדעתה, בוגדי החולין שיש להוקיעם.

המסה השנייה, "לאור הרחמים", מגלה את יחסה של המשוררת לי פרוזה העברית ככלל. ספרות זו, כך היא טוענת, לא ידעה את מידת החמלה הזוהה עם הלעג והביטול. היא הביאה להנמכת קור מחו של היהודי כאדם וקלעה בו חיצים סאטיריים לרוב. מגמתיותה של הספרות העברית וצימצומה את האפשרות לפתח דמויות במלוא אנשיותן ומרכבותן הטבעיות, ו" להצביע על המימד האוניברסאלי שבחן ובמצבן. יצירה ספרותית, טוענת לאה גולדברג, נבחנת לא רק לפי מידת הכשרון הספרותי של מחברה, אלא גם לפי חזון הי אדם המודרני אותו. לפיכך היו הסופרים הגדולים נציגיו החשו-בים של ההומאניזם האירופי.

המסות והרשימות שכווננו בספר טבעות בחותם אישי מובהק של משוררת. בדוגה כמספרים עבריים נוטה לאה גולדברג להבליט את המוטיבים והתמאטיקה ביצירתם, בעוד שהלגבי המשוררים היא מרי בה בניתוחים צורניים מפורטים. היא מתחקה בעקיבות על המוטיבים הכללי-אנושיים בספרות העברית, ומנסה לחלצה מן המיצור היהודי ולהביאה לידי מגע פורה עם הספרות האירופית. מגמה זו עולה בקנה אחד עם עולמה הי שיריילרי, שבו מתגלה האדם מעבר ללאומיותו באוניברסאליות שבו.

אישיות

לספרות, אפנות ועיון

ביקורת בחותם אישי

מאת אבינועם ברשאי

לאה גולדברג: האומץ להולין (כהינות וטעמים בספרותנו החדשה), בעריכת א. כ. יפה. הוצאת ספרית פועלים, תשל"ו.

לאה גולדברג המשוררת נודעה בקרבנו גם כמבקרת וחוקרת-ספרות. ספריה על "אמנות הסיפור" (הקצר), "הספרות הרוסית במאה התשע-עשרה" ו"הדראמה של הי תודעה" (פרקי דוסטויבסקי), הור ציאו לה מוניטין ועוררו קוראים ומבקרים להתמודד עם סוגיות מפתח בספרות העולם. הספר הי אחרון בסדרת כתביה המקובצים, שראה אור זה מקרוב, "האומץ לחולין" (כהינות וטעמים בספרותנו החדשה). מבליט את יסוד הי מבקר שבה יותר מן החוקר, שי אותו גילינו בספריה הקודמים. כמבקרת מגלה לאה גולדברג טעם ספרותי וסולם-עדיפויות משלה. ברקע הנחותיה והבחנותיה השו-נות עומדים תפיסתי-העולם השירי דית שלה ומנגנון-תגובה רגיש וי עדין ביחס ליוצרים ויצירות בספ-רות העברית.

פרוזה לירית

במסות וברשימות-ההערכה שלה כוללת לאה גולדברג מספרים וי משוררים, שהיא גילתה עניין בי יצירתם. בתחום הפרוזה היא נטר תה הסד מיוחד לאורי ניסן גנסין ולדבורה בארון. ביצירתה של הי ראשון מצאה מוטיבים אנושיים, הפורצים את מסגרות-ההווי של ספרות-העידוד-היהודית כמזרחי אירופה. המודרניות של גנסין היא לדעתה, במיוחדתו האירופית, בי תחושת-העולם החריפה שלו: של מי שחש באובדן שלמות-העולם, שהמציאות כהווייתה נשמעת מי תחת לרגליו ואייאפשר עוד לי הולמה ככלים וברפוסים הסיפו-ריים המקובלים. דמותו של גנסין היא דמות ההלך העברי החולך אל האפס בפיתחון-חוישים "טול-יאש" ליות.

את רשימותיה על גנסין מעט רת המשוררת בעיטורים ליריים-מטאפוריים. באופן זה נגלית זיקת תה העמוקה לעולמו של. הבחור החוויר והרם/ כציטטה. הליריות של גנסין, היא טוענת, מתנכרת בידעין לכל גילוי של סנטימנטל-ליות. גנסין- הוא מספר-הדרג-בספ-רות העברית, משום שידעותו שוב אינה מעוגנת בדפוסיה-הווי שנת-בלו מרוב שיגרה ושימוש, ועולמו האינטלקטואלי והרגשי אינו קשור לחוקי-התיאור הקיימים בספרותנו. למספר שכמותו קל ונוה היה הרבה יותר להשתלב במרחב של הסיפורת האירופית בראשית הי מאה, שעדיין לא ידעה את פרוסט וגיזים אך היתה נכונה לקראתם. בנימה של יודוי אישי מסיפה הי משוררת, כי גנסין השפיע עליה ועל בני-דורה במודרניות שבו ובי חיבור שזימן להם בין ספרות אירופה לספרות העברית החדשה.

דברים חמים מעלב רגיש משפיעה המשוררת על המי-ספרת דבורה בארון. שבי יצירתה לא הלכה בגדולות וכל ימיה פרטה על המיתרים הרפים והנימים הליריות. היא עומדת בי הרחבה על תכונות-היסוד בכתי-בה: חסכנות כמעט אכזרית בי שימוש בלשון, פשטות סיפורית, והימנעות מגלישה לסנטימנטל-ליות, שהחומר לסיפוריה מזמינה מאליו. האדם היהודי בימיה-הקט-נות שלו מתואר בסיפוריה במלוא אנושיותו, אולם אין המספרת מבי-טלת את המרחק הסיפורי שהיא קובעת ביחס אליו. דבורה בארון, מסכמת המבקרת, ניחנה בהמימות אוניקטיבית ביחס לעולם שהיא מעלה בסיפוריה. ליבה אינו נתון למרכיז-הכוח של ההווי בעיירה היהודית המיפוסית, הי אם לפנים ולנוטות בחיי האדם. הם - ולא המעשים הגדולים או האירועים המסעירים - קובעים את דיוקנו ואת תמצית-הווייתו של האדם בי עיני המספרת, והמבקרת מאמצת גירסה זו בלב שלם.

סיפורו האוטוביוגרפי של ביא-ליק, "ספיה", מואר באמות-המי-דה שנקטה המשוררת ביחס לגני-סין ודבורה בארון. הפוטנציאל הלירי בסיפור זה הוא רב, והיא יוצרת על-פיו שורה של הסקים הגוגעים לשירתו והלוטים לעתים בערפל פיוטי, שהי האמיתות הי בולטות במסה זו הן: על הפיוט שניצח את המציאות ועל הולדת עולמיה-השירה בנפשו של מי שאין לו ברירה אלא להיות משורר.

עזי השיבות היסוד האנושי בספרות העברית

לאה גולדברג המבקרת הפעילה קניימיה מעורכים, שנבעו, בי מידה רבה, מתפיסתה העצמית כי משוררת לירה, מסכה התביעות הגלויות שהציגה לפרוזה העב-רית, עיסוקת כיוצרת היה בתבנית השיליות הקטנות ולא בתבניות הי סיפוריות הגדולות, שבהן עסקה כחוקרת בספרות העמים. את המו-טיבים שפירנסו את שוריה ביק-שה לגלות במספרים שנקלטו בי-סולם-הרגישויות והיטיבו לתאר את תחושת-עולמה. לפיכך בירכה בפה מלא על סטייתם של גנסין ודבורה בארון ממסורת ההווי בי-ספרות העברית. רק הכרה מצידה בנחיצות הסטייה הזו יכולה היתה לזמן בצוותא שני המספרים כה שונים במחוס- ובמידתם. גנסין המודרניסטי, החדש, המעמיד את גיבוריו, התלושים במבחנים קשים של אינטלקט ורגש, ברקעה העמום של העיירה היהודית השוקעת, אינו דומה כלל לדבורה בארון, שדרכה הסיפורית בשטח המציאות וכוחה הסיפורי מוגבל.

לאה גולדברג חיפשה בפרוזה כבשירה את האדם העומד מול בעיות-הנצח והשואל. לנתיבות-עולם, עמדתה הלירית ביחס לי עולם היה, שפרוסי-מציאות קטי-נה יכולה לצבור בתוכה מסעי-

בין אותם עיטורים ליריים שעיט-רה בהם את המספרים לבין גי-תוחים טקסטואליים אנינים, בי תחום זה בולטים כאן בהיקפם ובי ייהודם פרקי המסה הגדולה שי הקדישה למשורר אברהם בן יצחק ושירתו. חלקים ממנה נספחו לכרך הפרוזה של כתביה, שראה אור זה כבר. כאן חברו יחדיו הכידות הכפולות שבה: המשוררת והמב-קרת-חוקרת; הקוראת בעלת הווי קה האישית המפותחת והמפרשת בעלת השיפוט הפרספקטיבי. כל אלה העמידו מונוגראפיה ספרו-תית שהושקעה בה מלאכה רבה, הואיל ועסקה במשורר ששיריו מעטים במספר, נדרשה לכל גיו וזאתיותו. היא הגיעה מתוך הוד-הות עמוקה לחיפוש עולמו האי-שי והפיוטי, אולם ידעה שאכרחי כי יצחק המשורר קימץ בבתי-שיר ונמנע מלהסגיר את עצמו ואת חזונו הפיוטי.

יעקב פיכמן, לעומתו, יצרבה לכתוב ושירתו הלירית גלויה וי ברורה. שירתו רצויה וראויה בי עיני לאה גולדברג כדי שתוכל לבדוק עצמה כמשוררת לירית. במסה המוקדשת לשירתו היא מגדירה את תכונות המשורר הי לירי: עליו להתמודד שעה שעה עם הסכנה שבהשתפכות-הנפש וי עם נופך הסנטימנטאליות, הדבק בכל משורר הער על האדם ועל הטבע. נושאה הנצחיים של הי שירה הלירית מעמידים את הי משורר הלירי במבחן מתמיד של אותנטיות. פיכמן הליריקן הוא, לדעתה, משורר הטבע בשירה הי עברית. הוא ממיר בלשונו ומקפיד עם נופך הסנטימנטאליות, הדבק אצלי זיקה רחבה לעולם המראית והחושים, לגוף ועצמיו, תפיסתו הלאימכנית נאמנה לדרך של הי ליריקן מאן ומעולם. המחדש את העולם בכל שיר שהוא כותב.

אברהם שלונסקי, שלשיריו ייה דה המשוררת פרקי-ניתוח מפור-טים, הוא נציגו החשוב של המו-דרניים בשירה העברית במאה העשרים. בשירתו החדשנית ביטא שלונסקי הצעיר את רוחם וחזון שירתם של המשוררים שקיבלו אותו עליהם, ואשר לאה גולדברג נמי נתה עינם. בזיקתה האישית היא מגלה את מעורבותה בשירתה, שכושיה נעצים הפעם בתפיסת ה"חדש" ומהותו בשירה העברית.

בוגדי ההויין שיש להוקיעם
שהי המסות: "האומץ לחולין", "לאור הרחמים", שבדפסו במקורן ב"טורים" ב-1938, מובטאות גנסין מצד המשוררת להתיצב בעמידת-נוכה, "פרוואיה" ולמסור את הי "אני מאמין" הספרותי שלה. הי מסה הראשונה, שעל שמה נקרא הספר, עומדת בסימן של תביעה לעבודת-הוזה אפורה וקשה של היוצר במאה העשרים. בעוד הי ספרות העולמית מתקופת הרני סאנס ואילך עסקה באדם האידיאלי, פרי סינתזה של מקצועות-הרות השונים, הרי הספרות המו-דרנית, האנאליטית, נוטה לעסוק באדם הקטן וכחיי-החולין שלה. לשם כך היא מפתחת מכשירי-תצפית מורכבים ועדינים, המוכי-דים לקורא הרומאן הפסיכולוגי

השגה קוסמי, שרק המשורר וי שירו יוכלו לגלותו. כלל זה ביק-שה להחיל במלואו על גנסין, דברי רת. בארון וביאליק בסיפורו הי פיוטי, כלל זה גם מבהיר, מדוע הירבחה לציין את חשיבותו של היסוד האנושי, האדם האוניבר-סאלי, בדוגה בספרות העברית. הרגשתה היסודית היתה, שהספ-רות העברית, בעיקר הפרוזה, אחר זה בעבותות ההווי ובחשבונות היוזיים מתמידים, שביטלו את האדם באנושיותו.

עגנון האפיקן שייך, לעומת זאת, למסורת הגדולה של הפרו-זה האירופית. תפיסת-עולמו רחו-קה מזו שגילתה המשוררת במספ-רים הליריים. בהסתייעה במתודה ההשוואתית מטעימה לאה גול-די ברג את זיקותיו העמוקות של עגנון לתפיסות הרומאנטיקה הגר-מנית של ראשית המאה הי"ט ולני-ציגיה בפרוזה: שאמיסו וואן פאול.

ביצירת-עגנון היא מגלה את דמותו של הסופר כפולי-הדיוקן. במסה החשובה, "הסופר וגיבורו" היא עומדת על אופיו המורכב של הדיוקן המפוצל, שבו הסופר וגיי-כור הם שניים שהם אחד: הסו-פר האירוני והמפוכה מזה, והמספר-התמים או המיתמם מזה. שניהם כאחד מגלים בעגנון את התמימות והאירוניה, ומצביעים על הריחוק האפי וההסתוות האירונית כתכו-נות-היסוד הספרותיות שלו. עגנון כרומאנטיקון חותר, לדעתה, אל השלמות האבודה והבלתי ניתנת עוד להשגה. עמדתו המורכבת בי יחס לעולם ניזונה מתפיסת הי שניות המצינת את הרומאנטי-קאים, וכמותם רחוק הוא מאירר-ניה לשמה. כמותם הוא מתגעגע לשלמות ולתמימות שחלפה, מתוך ידיעה שהמרחק בינו לבין מסאת-נפשו לא יחבטל לעולם.

עגנון לא כתב פרוזה לירית, אף-על-פי-כך הכירה המשוררת בי חוש, כי יצירתו בפרוזה ובכלל-הי תה חותרת לראייה מאחדת של המציאות והופעותיה כשלמות אבו-דה. את תחושת האובדן ביטא עגנון, לדעתה, מתוך מוגה האר-מונית של הניגודים והסתירות, כי הם מאמיתות-היסוד של הרומאני-טיקה. ניתן להבין מדבריה, שהי מבנה השלם של סיפורו והשלוחה האפית השוררת בהם, מעניקים להם את תכונותיו של השיר הלירי הבודד: שלם וסגור בתבנית בפני עצמו ומקיף בתמציתיות חיים של-מים ברמזים פיוטיים.

הרגשה אסתטית זו חסרה ללאה גולדברג בבואה לספוד לכרנה, בן-דורו ורעו מנער של גנסין. היא מכירה בגדולתו האישית והי מוסרית, אך אינה מקבלת את גישתו הספרותית. לגבי ידיה, עוי-למו לא היה תמיד מגוון ומלא, אך עולם אנושי היה ויהודי מאוד, לא ספרותי כלשונה. ברנד היה, לדעתה, מנציגיה הגדולים והחשו-בים של, הספרות הלוחמת העב-רית, הספרות הרצינית, המנסה לראות את האמת, כלשונה.

משוררי הנצח הקטן
בעיוניה בתחום השירה הלירית הגיעה לאה גולדברג לאיזון הולם